

G eandewei

Kiezen voor de dood?

De synagoge in
Groningen

Protestantse
Kerk

Geloofsgetuige
Lucian Tapiedi

houtsnijwerk: Roel Visser, foto: Willem Wilstra

De scheppingsdagen: Dag 2

Bijbelse, morele overwegingen bij een zeer actuele vraag 'Kiezen voor de dood?'

'Kiezen voor de dood?' Het is geen theoretische vraag, maar één die overal speelt. In de gezondheidszorg en de politiek, maar hij kan ook aan ons gesteld worden. Bijvoorbeeld bij een ongeneselijke ziekte. Is het de bedoeling om de aftakeling tot het laatste toe te verdragen? En mag je bij het ouder worden zeggen: nu is het genoeg, ik ben klaar met het leven, ook als het lijden niet ondraaglijk is? Over dat laatste gaat het in de onlangs voorgestelde wet Voltooid Leven.

door ds. Peter Smilde

Onderscheid

We zullen het in dit artikel niet hebben over palliatieve sedatie (het in slaap brengen in de stervensfase) of over de niet-reanimerenverklaring (waarin je opschrijft dat je niet wilt worden gereanimeerd bij een hartstilstand). Dit artikel gaat over het bewust kiezen voor de dood, bij euthanasie en zelfdoding.

Als christenen spiegelen we ons bij grote levensvragen aan God. Ons leven is immers niet van onszelf, we hebben het gekregen. Het is van Hem. Mogen we het teruggeven? Vanzelfsprekend zendt God geen briefjes uit de hemel, maar lezend in de Bijbel kun je wel ontdekken - met alle nuances - uit welke hoek de wind waait. Ik wil u daarin graag meenemen.

Verlangen om te sterven

Het valt mij op dat er in de Bijbel meermalen openhartig gesproken wordt over het verlangen om te sterven. Dat zien we bijvoorbeeld bij Elia. Zijn missie als profeet was volkomen vastgelopen. Heel Israël had God verlaten. De moordcommando's van Izebel zaten hem op de hielen. Tijdens zijn vlucht in de woestijn verzuchtte hij: *'Het is genoeg geweest, Heer, neem mijn leven, want ik ben niet beter dan mijn voorouders'* (1 Koningen 19).

Of neem Paulus. Aan het einde van zijn leven - hij is oud, zijn dienstwerk heeft hem uitgeput - verzucht hij: *'Ik word naar twee kanten ge-*

trokken: enerzijds verlang ik ernaar te sterven en bij Christus te zijn, want dat is het allerbeste. Anderzijds is het omwille van u beter dat ik blijf leven'. (Filippenzen 1: 23v)

Er rust dus geen taboe op dit verlangen. Opvallend is wel dat Paulus dit verlangen herformuleert. Hij noemt het niet een verlangen om dood te zijn, maar een verlangen om bij Christus te zijn. Maar hoe groot dat verlangen ook is, hij haalt niet zelf de 'trekker' over.

Zelfdodingen

Toch kom je dat wel tegen in de Bijbel: zelfdodingen. Die van koning Saul bijvoorbeeld. De Filistijnen achtervolgen hem en staan op het punt hem in te halen. Dan vraagt Saul aan zijn wapendrager: *'Trek je zwaard en steek me dood, want ik wil niet dat die onbesnedenen me doorboren en zich op me gaan uitleven.'* De wapendrager schrikt daarvoor echter terug. Dan neemt Saul zelf zijn zwaard en stort zich erin (1 Samuel 31).

Ook anderen zoals Abimelech, Achitofel, Zimri en natuurlijk Judas beroven zichzelf van het leven. Nergens wordt zelfdoding met zoveel woorden afgekeurd, maar het wordt ook nergens verheerlijkt. Zelfmoord is geen teken van dapperheid zoals in de Griekse cultuur - denk aan Socrates, die zijn giffbeker dapper leegdrank. In de Bijbel is zelfdoding eerder tragiek, in de trant van Joost Zwagerman, die de laatste jaren van zijn leven fel protes-

teerde tegen de moderne meegaandheid ('je moet het zelf weten') maar voor wie de zuigkracht van de dood uiteindelijk te machtig werd.

Het zesde gebod

Het zesde gebod verbiedt ons een medemens wederrechtelijk te vermoorden. Waarom? God legt dit aan Noach uit: Je mag een medemens niet doden, 'want God heeft de mens als zijn evenbeeld gemaakt.' (Genesis 9:5-6). De mens draag een geheim in zich van goddelijke oorsprong. Daar mag je niet zomaar aan zitten.

In Genesis 2:7 lezen we dat God zelf zijn adem in de neus van de mens blaast, waardoor die een levende ziel wordt. Als Kaïn zijn broer Abel heeft gedood roept God hem ter verantwoording: *'Hoor toch hoe het bloed van je broer uit de aarde naar mij schreeuwt.'*

Volgens het bijbelse denken huist de ziel van de mens in zijn bloed. Dat mag je niet zomaar vergieten. Het menselijke leven heeft blijkbaar een diepere waarde en betekenis, niet omdat wij die altijd voelen, maar omdat wij niets minder zijn dan beeldragers en ademdragers van God. Dat verklaart de huiver in christelijke kring om het leven van een mens actief te beëindigen.

Huiver

'Huiver' verwoordt denk ik goed de houding

De nummers 12 t/m 16 zijn edities voor drie weken

Column Conrad Berghoef Oudernevendienst

De column van Conrad Berghoef, mbo-docent uit Drachten, is dit keer een videobijdrage. Scan de QR-code om het filmpje op Youtube te bekijken. Geen mobiel of tablet? Ga dan op een gewone computer naar www.youtube.com en typ in het zoekvenster 'Geandewei'. Het bovenste zoekresultaat is het account van Geandewei. Hier vindt u de column van Conrad als het nieuwste filmpje.

Leesrooster

Week 31, 31 juli t/m 6 augustus

zondag	Lucas 12:13-21
maandag	Lucas 12:22-34
dinsdag	Lucas 12:35-48
woensdag	Lucas 12:49-59
donderdag	1 Koningen 7:1-12
vrijdag	1 Koningen 7:13-26
zaterdag	1 Koningen 7:27-39

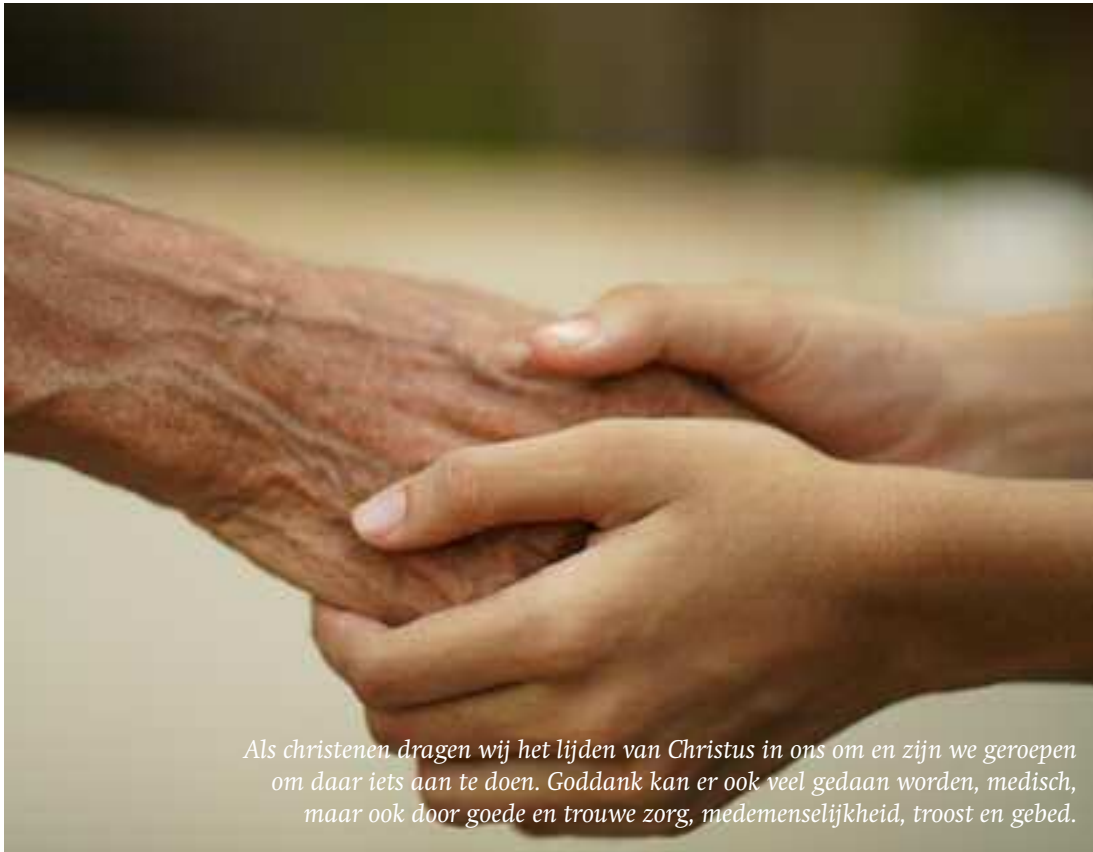
Week 32, 7 t/m 13 augustus

zondag	1 Koningen 7:40-51
maandag	1 Koningen 8:1-11
dinsdag	1 Koningen 8:12-21
woensdag	1 Koningen 8:22-32
donderdag	1 Koningen 8:33-43
vrijdag	1 Koningen 8:44-53
zaterdag	1 Koningen 8:54-66

Bij de foto op de voorpagina: Houtsnij kunstenaar Roel Visser (1928 - 2012) uit Drachten, in leven buurman van Willem Wilstra, maakte ooit zes panelen over de scheppingsdagen. In deze zomerserie nu dag 2 over Genesis 1: 6 - 8: 'God zei: 'Er moet midden in het water een gewelf komen dat de watermassa's van elkaar scheidt.' En zo gebeurde het. God maakte het gewelf en scheidde het water onder het gewelf van het water erboven.'

Week 33, 14 t/m 20 augustus

zondag	1 Koningen 9:1-9
maandag	1 Koningen 9:10-28
dinsdag	1 Koningen 10:1-9
woensdag	1 Koningen 10:10-20
donderdag	1 Koningen 10:21-29
vrijdag	Lucas 13:1-9
zaterdag	Lucas 13:10-21

Als christenen dragen wij het lijden van Christus in ons om en zijn we geroepen om daar iets aan te doen. Goddank kan er ook veel gedaan worden, medisch, maar ook door goede en trouwe zorg, medemenselijkheid, troost en gebed.

die in de Bijbel naar voren komt bij het doden van een mens (en op een ander niveau ook van een dier). Natuurlijk zijn er situaties waarin nood wet breekt, maar wees niet te meegaand in het kiezen van de dood als dé oplossing en uitweg.

Die huiver zien we ook in de traditie van de kerk. Augustinus benadrukt de vrijheid die wij als christenen hebben, maar waarschuwt tegen het misbruik ervan. Je hebt niet de vrijheid iemands leven te nemen. Dietrich Bonhoeffer benadrukt om in het aangezicht van

de dood te vertrouwen op God: God staat een mens in zijn (ondraaglijke) lijden bij en komt hem met zijn genade tegemoet. Geef de strijd dus niet te snel op.

De protestantse kerken hebben in de jaren zestig tot tachtig van de vorige eeuw begrip getoond voor een ruimere euthanasiepraktijk. Als noodmaatregel, als daad van barmhartigheid. Maar vanaf 1990 zijn de kerken terughoudender geworden, omdat er in de maatschappelijke discussie een verschuiving kwam van euthanasie als daad van barmhar-

tigheid in de stervensfase, naar euthanasie als een 'normale' daad waar de autonome mens recht op heeft, in alle fasen van het leven.

Morele overwegingen

Mogen wij kiezen voor de dood? Er zijn zeker bijbelse argumenten die er vóór pleiten. Het kan een vorm van barmhartigheid zijn in uiterste gevallen. Sterven is voor christenen bovendien geen ramp, het beste komt nog. Je mag je leven toch eerbiedig teruggeven als het niet meer gaat?

Maar er zijn ook argumenten die pleiten voor voorzichtigheid. Allereerst zien we in de Bijbel een diepe huiver voor het nemen van het leven van een beeldrager Gods. Daarnaast kunnen euthanasie en hulp bij zelfdoding een onbedoeld signaal afgeven, zeker als je de mogelijkheden verruimt voor een bepaalde groep, zoals 75-plussers (of ...). Suggesteren we daarmee niet dat hun leven minder waard is? Daarnaast heeft het nogal wat impact op artsen en nabestaanden. Tenslotte is er het gevaar van hellende vlak: wat eerst een noodoplossing was, wordt een normale oplossing waarvan een aanzuigende werking uitgaat.

Als christenen dragen wij het lijden van Christus in ons om en zijn we geroepen om daar iets aan te doen. Goddank kan er ook veel gedaan worden, medisch, maar ook door goede en trouwe zorg, medemenselijkheid, troost en gebed. Maar er blijft een lijden waar geen antwoord op is en waar we voor het aangezicht van God voorzichtig een weg moeten zoeken tussen huiver en handelen.

ds. Peter Smilde is predikant van de Protestantse Gemeente te Drachten en redactielid van Geandewei

Meditatie Bidden verandert wie je bent

Hoe kan je nog bidden te midden van nieuws over oorlog en andere ellende? Ik greep naar het boek *Bidden in de nacht* van Tish Warren.
door Jan de Jongh

Zij en haar man zijn anglicaans priester in de Verenigde Staten. Zij vertelt over haar gebeds-ervaring in een periode van godsverduistering en hopeloosheid: heftige miskramen, rouw om de dode kinderen en haar vader. Op de spoedeisende hulp 'gilde ik naar Jonathan: Completen!' Completen is het nachtgebed van kloosterlingen. 'Jonathan opende op zijn telefoon het *Book of Common Prayer* en waarschuwde de verpleegsters: 'we gaan nu bidden' Onder het getik van de hartmonitor herhaalde ik: 'Bewaar ons als uw oogappel. Verberg ons onder de schaduw van uw vleugels.'

Gebed uit de Anglicaanse Completen

*Waak, lieve Heer,
bij wie werken, waken of wenen vannacht,
en laat uw engelen hen behoeden die slapen.
Zorg voor de zieken, Heer Christus;
geef rust aan vermoeiden,
zegen de stervenden,
troost wie lijden,
heb medelijden met de beproefden,
bescherm wie blij zijn,
en dat alles omwille van uw liefde.
Amen*

nachtgebed? 'Omdat het gebed ons vormt. Het heeft een uitwerking op ons en verandert

wie we zijn en geloven', schrijft ze later. Ze ontdekte dat een gebed als het ware op je terugkaatst en dat het jezelf aanspreekt. Wie bidt vanwege de nood, zal zich geroepen weten zo mogelijk zijn gebed ook te verhoren!

Wanneer ze haar pastorale werk na een lang ziekteverlof weer oppakt, heeft ze moeite te bidden. Ze heeft er geen woorden meer voor, 'omdat ik niet weet of God te vertrouwen is'. Ze loopt vast op wat theologen de 'theodicee' noemen, de rechtvaardiging van een God die ons kwaad doet. Is er wel een goede God? Zij koos er toen voor te bidden met woorden uit de eeuwenoude geloofstraditie, hoe zij zichzelf ook voelde.

Waarom roept Warren in haar paniek om dat

Geloofsgetuige

Lucian Tapiedi

'Ik blijf bij de paters en de zusters'

* Plm. 1921 Taupota
† 21 of 22 juli 1942,
Kurumbo (Nieuw Guinea)

Lucian Tapiedi kreeg een standbeeld in de eregalerij van martelaren uit de twintigste eeuw aan de westgevel van Westminster Abbey in Londen. Naast grootheden als Bonhoeffer, King en Romero vertegenwoordigt hij Azië en Oceanië. Hij was een inwoner van het Britse deel (tot 1975) van Papoea Nieuw Guinea. Dit op een na grootste eiland van de wereld kent meer dan duizend verschillende etnische groepen. Tapiedi had een vader of oom die tovenaars was. Maar hij kreeg onderwijs op zendingsscholen en kwam in 1939 op een kweekschool. Tapiedi was prettig in de omgang, sportief en muzikaal en werd al in 1941 stafleid op het zendingsstation Sangara, als docent en evangelist.

Met de aanval op Pearl Harbor in december 1941 begon Japans invasie van de uitgestrekte archipel. Japan wilde via Nieuw-Guinea richting Australië. De (Anglicaanse) bisschop had per radio zijn zendingen oproepen op hun post te blijven. Maar met een groep blanke collega's op de vlucht trok Lucian de binnenlanden in. Eerst vonden ze onderdak bij aanwezige geloofsgemeenschappen, maar dieper de jungle in stootten ze op inlanders met een onduidelijke loyaliteit.

Tapiedi ging dagelijks op zoek naar voedsel voor de groep. Had hij niet op het zendingsstation kunnen blijven? Alleen expats waren toch in gevaar? Nee, hij bleef bij de paters en de zusters. Aangekomen bij een dorp van de Orokaiva ging hij volgens een rapport terug omdat een doos met spullen was vergeten. Hij stootte op een kleine inheemse groep en werd met een bijl gedood bij een rivier. De blanke zendingen werden in handen gespeeld van de Japanners en op een strand ontvoerd.

In totaal zijn er 333 christenen gedood bij deze invasie van Brits Nieuw Guinea. Naderhand werden er tientallen Papoea's geëxecuteerd om hun hulp aan de Japanners. De moordenaar van Tapiedi, Hivijapa, ontsnapte daaraan, misschien omdat hij geen blanke had gedood. Toen op een dag de (nieuwe) bisschop een kerk bezocht genoemd naar Lucian, raakte hij in gesprek met de plaatselijke architect, die gratis het ontwerp had geleverd en ook actief was in het kerkbestuur. Of hij wist wie Tapiedi had vermoord? Ja... Hij! Hivijapa was christen geworden en had Lucian als tweede naam aangenomen. De bijdrage aan de bouw van de kerk was zijn vorm van boetedoening. Helaas werd het gebouw in 1951 tijdens een vergadering verwoest door een vulkaanuitbarsting. Kerk en vergadercentrum zijn elders herbouwd.

Harmen Jansen

Byldspraak - Willem Wilstra

In wolk

De Peazemer Lannen, dêr efter in stik Waad mei leech wetter en oan 'e hoarizon Skiermûntseach

Aanst yn augustus is der yn de Grutte Tsjerke fan Drachten in eksposysje fan sa'n tritich skilderijen fan Jentsje Popma. Under oaren it topstik 'De wolk' is dêr te sjen. Dominy Jan Henk Hamoen sil der op snein 28 augustus in preek oer hâlde. Dat skilderij sprekt my bysûnder oan, om't ik oan bygeande foto deselde titel jûn ha. Makke op 'e seedyk by Peazens. Sadwaande fiel ik no ferlet om oan dit barren myn ferhaal te ferbinen.

De Karmel

As jong matroas kaam ik mei it skip yn 1958 yn Haifa, Israël. Dy stêd leit oan 'e noardkant tsjin de helling fan de berch Karmel. Mei wat maten haw ik op in sneintemidde de stêd yn west, om wat 'sightseeing' te dwaan. Thús en op skoalle opbrocht 'met den bijbel', wie dat foar my in hiele ûnderfining!

De Karmel 2

Jierren letter, yn 2011, makken wy mei freonen in reis mei de auto troch Israel. Krekt de dei dat wy by de Karmel en Haifa wienen, reinde it te fûl om út 'e auto te gean. De Karmel siet dik yn 'e wolken.

En no it ferhaal dat my oan dizze foto bynt: 1 Keningen 18. It wie hongersneed yn it lân. De Israeliten mei kening Achab hiene harren ôfkeard fan God en hongen de Baäl oan. Mar God woe yngripe troch de ynset fan de profeet Elia. Hiel Israël en alle Baälpriesters waarden oproppen om nei de berch Karmel te kommen. Dêr manifestearre de Heare him as dé GOD. *En Elía sei tsjin Achab: Kom, nim wat iten en drinken, want it lûd fan 'e stjalprein is al te hearren. Achab gong doe om wat iten, mar Elía klom fierder de Karmel op en bûgde him nei de grûn mei de holle tusken de knibbels. Tsjin syn feint sei er: Gean nei boppen en sjoch út nei de kant fan 'e see. Doe't er nei boppen west hie om út te sjen, sei dy: Der is neat te sjen. Doe sei Elía: Noch ris werom! Dat barde oant sân kear ta. De sânde kears sei er: In wolkje as in mannehân komt út see op. Doe sei er: Gean nei Achab en sis tsjin him: Jo moatte ynspanne en nei ûnderen gean, want oars keart de stjalprein jo op. Doe ynienen waard de loft swart fan wyn en wolken en der foel in stjalpige rein. Achab ried fuort en gong nei Jizreël. Mar oer Elía kaam de hân fan de Heare.* (1 Keningen 8: 41 - 45)

Geandewei Kerkblad voor de Protestantse Kerk in Fryslân

Colofon

Hoofdredacteur: Arjen Bakker
Romptastrjitte 15, 9036 PK Menaam
T. (0518) 750 276

Kopij voor het algemene deel:
Uiterlijk 15 dagen voor verschijnen
naar redactie@geandewei.nl

Advertenties: J. Hoogenboom
T. (050) 4091204
E: info@hoogenboom-communicatie.nl

Vormgeving, druk, post- en digitale abonnementen:
Dekker Creatieve Media en Druk,
E: administratie@geandewei.nl

De Synagoge van Groningen

Verbinding tussen jodendom, christendom en islam

In het oude centrum van Groningen staat aan de Folkingestraat 60 de in 1906 ingewijde Joodse Synagoge. De gevel met de twee ronde torens heeft een opvallende neo-moorse stijl, met sleutelgatbogen die heel oriëntaals aandoen. Een opvallende verschijning dus in dit deel van de stad, dat nog voornamelijk winkelbestemmingen heeft. In het Rabbinaatshuis word ik ontvangen door directeur Geert Volders voor een interview.

door Maurice C.J. Wielenga

Meneer Volders, deze prachtige synagoge is in 1906 ingewijd. Was er voor die tijd ook al een Sjoel in Groningen?

„In Groningen was er al in 1756 een synagoge. Voor die tijd woonden er ook al Joden in Groningen, maar toen was er nog geen sprake van een eigen bedehuis.”

Het lijkt me bijzonder dat deze synagoge destijds is gebouwd door twee gereformeerde architecten, Tjeerd Kuiper en Ytzen van der Veen. Was er niet een Joodse architect beschikbaar?

„Ja, dat had zeker wel gekund. Maar deze keuze laat zien dat er sprake was van assimilatie van de omgeving. Dat het bestuur van de Joodse gemeente in 1904 koos voor dit duo, was in die tijd niet iets ongehoords.”

Ik heb gelezen dat architect Kuipers voor het maken van de eerste schetsen eerst naar de synagoges in Berlijn en Dresden heeft gekeken.

„Dat is inderdaad het geval. De oriëntaalse stijl die je hier ziet, zie je ook terug in de gevel van de Neue Synagoge aan de Orainenburgerstrasse in Berlijn. Het vermoeden is, dat men wel geïnspireerd raakte door die Oosterse architectuur.”

Het lijkt me typisch Joods, om aparte mannen- en vrouwengalerijen te hebben. Dat heb je bijvoorbeeld ook in de Portugees-Israëlitische Synagoge in Amsterdam.

„Ja, dat hoort bij het orthodoxe Jodendom. Of je nu in de piepkleine synagoge van Bourtagne komt of in de voormalige synagoge van Winsum, overal zie je een kleine vrouwengalerij. Overigens is zoiets niet exclusief, ook bij andere religieuze gemeenschappen zie je een duidelijke rolverdeling tussen man en vrouw. Moskeeën hebben bijvoorbeeld ook een aparte vrouwenruimte.”

Hoe groot was de Joodse gemeente bij ingebruikname van het gebouw? En was het een rijke gemeente?

„De Joodse gemeenschap telde rond 1900 bijna drieduizend zielen, maar die kwamen niet allemaal in de synagoge. Niet iedere Jood was ook lid van de Joodse gemeente. Je bent Jood door geboorte, maar ook al begin twintigste eeuw waren er Joden die zeiden: ‘Maar ik ben niet gelovig, hoor!’ Een bekend voorbeeld is Leo Polak, hoogleraar Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit. Hij was voorzitter van de Nederlandse atheïstenbond, maar tijdens de bezetting werd hij vanwege zijn Joodse afkomst wel ontslagen.

Wat de rijkdom betreft: het grootste deel van de gemeenschap was vrij arm. In de armenhuizen waren de Joden oververtegenwoordigd. Op de Nieuwstad, waaraan de synagoge

Sindala, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons

grenst, was de arme Jodenbuurt van Groningen. Deze mensen hadden beroepen als kippenplukker, lompenhandelaar of voddenkoopman. Rijke Joden had je ook. Dat waren onder anderen de bekende industriëlen ‘Pudding Polak’, ‘Ranja Polak’ en ‘Confectie Polak’.

Was hier ook een ruimte voor rituele wassingen?

„Ja, die was hier in het rabbinaatshuis aan de Nieuwstad. De rabbijn woonde en werkte hier en je kon hier terecht voor rituele baden. In 1942 is dit gebouw op last van de bezetter gesloten. Tijdens de oorlog was in de bovenzaal opslag van ingevorderde radiotoestellen.

Toen de oorlog was afgelopen keerden ongeveer tweehonderd Joden terug, de meeste uit

de onderduik, slechts enkelen uit de concentratiekampen. Zij realiseerden zich dat de gemeenschap te klein was geworden voor dit grote gebouw. Ze zagen in 1952 geen andere optie meer dan het gebouw te verkopen. Er vestigde zich een wasserij in. Toen die in 1973 sloot en niemand het vervallen gebouw wilde kopen, dreigde de slopershamer. Maar er kwam een actie voor behoud van het gebouw en uiteindelijk in 1980 en 1981 een grote restauratie en een nieuw interieur.”

Wat zijn de huidige gebruiksmogelijkheden van deze sjoel?

„Het gebouw heeft een tweeledige functie: het is de sjoel van de Joodse gemeente, de enige in de provincie Groningen, die hier haar diensten en samenkomsten organiseert. De andere functie is museaal en cultureel. Het is niet alleen museum, er kunnen ook concerten worden gehouden. En ook algemene bijeenkomsten, zoals een lezing van Günther Demnig, de initiatiefnemer van de koperkleurige Stolpersteine.

Onze belangrijkste taak is wellicht voorlichting voor jong en oud: wat is jodendom? Dan leggen wij uit wat Joodse cultuur door de eeuwen heen heeft betekend. Dat is tegelijk ook de belangrijkste missie van onze Stichting. Wij willen verbinding maken: jodendom is aan de ene kant uniek, aan de andere kant heeft het veel raakvlakken met christendom en islam. Als we een beetje meer begrip voor elkaar kunnen opbrengen, komen we wellicht een heel stuk verder.”

Maurice C.J. Wielenga uit *Joure* is publicist en een vaste medewerker van Geandeweï

Interieur van de Groninger synagoge. Foto: Hardscarf, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons

Diversen

Kleasterrûntsje vanuit Dokkum op zaterdag 13 augustus

Op zaterdag 13 augustus is er een Kleaster-rûntsje vanuit de Grote Kerk aan de Markt 2 te Dokkum. U kunt kiezen voor een wandeling of een fietstocht langs diverse open kerken. De wandeling van ongeveer 15 kilometer gaat over paden en door weilanden. De fietstocht is ongeveer 40 kilometer. Tijdens de wandeltocht worden diverse open kerkjes aangedaan (Aalsum, Hiaure, Foudgum en Bornwird) en eten we onze (zelf meegebrachte) lunch in de Stoepa bij Hantum. Belangstellenden zijn welkom het hedendaagse klooster te bezoeken. De fietstocht gaat ook over Wetsens, Metslawier, Niawier, Hantumhuizen, Hantum, Waaxens en de Flieterpen. Vanaf 9.30 uur staat de koffie klaar; om 10.00 start een korte viering o.l.v. ds. Bernard Keizer, rond 10.45 start de wandeling. Ongeveer 16.30 uur zijn we weer terug. De kosten bedragen 5 euro. Deelnemers moeten zich van tevoren opgeven via: info@bezinningstoerismefriesland.nl.

Urker MANS Formatie op 27 augustus in Grote Kerk Dokkum

Op zaterdag 27 augustus 2022 zingt de Urker MANS Formatie in de Grote Kerk in Dokkum. Het ensemble, dat in Urker klederdracht optreedt, brengt een gevarieerd programma ten gehore met klassieke werken, geestelijke liederen, spirituals en populaire muziek. De mix van deze vier onderdelen staat garant voor een avond vol hoogtepunten waarbij de luisteraar kan genieten van zang en instrumentale muziek. Enkele voorbeelden zijn de liederen: 'Rust, Psalm 116, Spirit of the living God en The Battle Hymn.' Aan het orgel en achter de piano zit Mark Brandwijk die al tien jaar aanj de Urker Mans Formatie verbonden is. Het concert begint om 19.30 uur, kaartjes kosten 15 euro bij reservering via martinmans.nl of (06) 25 39 19 03 of 17,50 aan de kerk. Kinderen t/m 11 jaar gratis.

Geen vaste speelavond voor Sirkelslag Kids en Young

Het online-spel voor kinder- en tienergroepen Sirkelslag is dit jaar niet op één vastgestelde avond. Kinderen van 8-12 jaar en tieners van 12-16 jaar kunnen met hun leiding een moment kiezen dat hen past in september of oktober. De scores worden landelijk verzameld en daarna wordt de winnaar bekend gemaakt. Ook nieuw is deelname aan Sirkelslag Kids en Young dit jaar gratis is. Het thema sluit aan bij het jaarthema van de Protestantse Kerk: Aan tafel! Wie nodig je eigenlijk allemaal uit aan tafel? Ook mensen die je misschien niet goed kent en/of uit een ander land komen? www.sirkelslag.nl

Earnewâldster Rûnte/Rotonde 'Woorden schieten tekort. En toch...'

De Earnewâldster Rûnte is vanaf september terug op haar vertrouwde stek, in Earnewâld natuurlijk. Terug in het vertrouwde kerkgebouw Eben Haëzer en in de zaal daarachter, de Doarpskeamer. Dit jaar is het thema: 'Woorden schieten tekort. En toch...'

Over het thema schrijft de organisatie het volgende: 'Waar mensen nadenken over leven en zingen, daar kan het verlangen ontstaan en groeien naar datgene wat uitgaat boven 'platland' (een term van Nico ter Linden).

Iedere tijd kent zijn eigen godsbeelden, ieder mens

kent ze ook. Deze beelden bevinden zich tussen Leegte en Almachtige, ze bewegen zich van Niets via Gemis en Iets naar Alles.

En ze zijn in beweging, ze zijn beslist niet in steen gebeiteld.

Waar voldoen de godsbeelden nog waar gelovigen mee opgroeiden of die ze later ontdekten en ontwikkelden? Wat wordt ons in de door ons beleefde tijd aangereikt? En hebben we dus wellicht nieuwe of andere woorden of zelfs andere taal nodig om ons (tasten naar) geloof uit te drukken?

Spreekers

Over dit thema zullen de volgende sprekers hun licht laten schijnen:

6 september 2022 dr. Martien E. Brinkman

4 oktober 2022 dr. Iemke P. Epema

15 november 2022 dr. Taede A. Smedes

17 januari 2023 dr. Bert Altena

7 februari 2023 prof. dr. Rick Benjamins

7 maart 2023 Ds. Jan-Jaap Stegeman MA

Het betreft steeds een dinsdagavond, van 19.30 tot 21.30 uur.

Locatie is de protestantse kerk Eben Haëzer, Wiidswei 6, 9264 TL Earnewâld

Toegang: 35 euro voor alle lezingen, 8 voor een losse avond, over te maken op NL59RABO0348633483 ten name van St. Earnewaldster Runte

Voor meer informatie: www.er-rotonde.nl

Reactie

Er is wél een complot

In de laatste *Geandewei* las ik in het interview met Bouke Oldenhof de uitspraak: 'Als we iets niet zeker weten, terwijl er veel commotie over is, bedenken we graag theorieën om het te verklaren. Sommigen spreken het dan meer aan om complottheorieën te omarmen, dan om toe te geven dat ze het niet zeker weten.' Daar wil ik graag iets over zeggen.

door Nelleke Berntsen

In de eerste plaats, dat het eigenlijk raar is, dat het woord 'complottheorie' zo langzamerhand zo'n negatieve lading heeft. Zo lang er mensen zijn op aarde is dit fenomeen bekend en ik heb er moeite mee, dat dit woord steeds vaker zo negatief wordt gebruikt.

Alsof mensen die in complottheorieën geloven altijd onzekere mensen zijn die 'bijeënklonteren' om 'elkaar te bevestigen' en te zoeken naar 'zekerheid onder elkaar over hoe het zit. Liefst niet grijs en genuanceerd, maar zwart-wit, met een vijand die niet te vertrouwen is', dit alles in Oldenhofs woorden. Deze uitleg komen we inmiddels overal tegen, zodat men er wel voor zal waken om bij 'complotdenkers' te gaan behoren.

Maar juist door Gods Woord weten we toch,

dat er al aan het begin van de schepping wel degelijk een complot is gesmeed? Er is een kwade macht die er alles aan doet om zoveel mogelijk mensen – liefst de hele wereld – onder zijn beheer te krijgen. En die kwade macht is niet alleen, maar beschikt over een hiërarchie van machten die via leugens en vleierijen allerlei mensen willen beïnvloeden. Die mensen hebben dat vaak niet eens in de gaten: ze zijn op zich te goeder trouw. 'Verblind', noemt de Bijbel hen.

Op allerlei plaatsen in Gods Woord worden we gewaarschuwd om ernstig rekening te houden met complotten. Er zijn allerlei verbanden die ons bevattingsvermogen te boven gaan. Maar geleid door de Heilige Geest mogen we er wel steeds meer onderscheiding in krijgen.

Persoonlijk

Protestanten in Brussel

Aan de Antwerpsesteenweg in Laken (gemeente Brussel) staat een gebouw, dat men op het eerste gezicht niet als kerk herkent. Op de gevel staat in kloeke letters: 'PROTESTANTS EVANGELISCHE SILO KERK', maar helaas, dit opschrift is achterhaald. *door Rink Visser*

Het verhaal van dit gebouw begint met de Belgische Opstand van 1830 en de daarop volgende onafhankelijkheid van Nederland. Het land krijgt dan een voor die tijd zeer liberale grondwet, met voor alle godsdiensten gelijke rechten en bescherming. Ook ontvangen de voorgangers van alle erkende geloofsgemeenschappen een salaris uit de openbare middelen.

Van oudsher is België een Rooms-Katholiek land: tijdens de Tachtigjarige Oorlog vertrokken bijna alle protestanten naar het noorden. Enkele kleine enclaves blijven over en er is tijdens het Nederlands bewind (1814-1830) mogelijk wat groei door immigratie en doordat ook burgers de protestantse diensten in de kazernes mogen bezoeken.

Vereniging Silo

In 1883 wordt in Laken de vereniging Silo opgericht, die in en vanuit een linnen tent evangelisatiesamenkomsten gaat houden en Bijbelse lectuur verspreiden. Dat is een initiatief van ds. Nicolaas de Jonge, een Zeeuwse predikant, die een kleine gemeente aan de St. Kathelijneplaats in het hart van Brussel dient. Mede door de inzet van door hem opgeleide evangelisten groeit de belangstelling. De tent

maakt al gauw plaats voor een houten gebouwtje en in 1892 kan er op die plaats - dankzij een flinke gift - de stenen Silokerk met bijgebouwen worden neergezet.

Het aantal leden/bezoekers groeit en de evangelisatie gaat in de richting van een gemeente. Op zondag 's morgens een kerkdienst en 's avonds een evangelisatiedienst en door de week jeugdclubs, verenigingen en andere activiteiten. Veel daarvan wordt mede in stand gehouden door giften van buitenaf, vooral uit Nederland.

Een grote stap is de start van de Siloschool voor Nederlandstalig kleuter- en lager onderwijs. Deze bereikt in 1919 een maximum van 105 leerlingen, maar moet in 1960 de deuren sluiten.

Zelfstandige gemeente

In 1904 wordt Silo een deelgemeente van de kerk aan de Sint Kathelijneplaats en komt er een Raad der Kerk. Tien jaar later wordt dit verband losgemaakt en wordt Silo als zelfstandige gemeente erkend, zodat er een door de Staat betaalde predikant kan worden beroepen en de Raad der Kerk een kerkenraad wordt.

De Silogemeente gebruikt het gebouw tot 1999. Dan gaat het niet langer. Laken, een oorspronkelijk geheel Vlaams dorp, is gegroeid en geleidelijk verfranst. In de loop van de tijd zijn de leden van Silo en hun natuurlijke aanwas naar de stad Brussel of naar andere voorsteden verhuisd, waardoor ze steeds verder moesten reizen om de band met hun kerk in stand te houden. Om diezelfde reden is de school al eerder ophouden. De oplossing is een fusie met de zustergemeente William Tyndale in Vilvoorde. De Silokerk wordt verkocht aan Centre Evangélique Pain de Vie, een organisatie van dezelfde stam als de Volle Evangelie Gemeente in Nederland.

Mijn grootouders woonden van 1899 tot 1917 in Laken en waren met hun kinderen, die bijna allemaal de school bezochten, zeer meellevende Silogangers. Grootvader was vanaf 1904 lid van de Raad der kerk, daarna ouderling en daarnaast vanaf 1914 kerkrentmeester. In 1990 kreeg ik het boekje 1883-1983 *Een Eeuw Silo* van A. De Raat in handen, waardoor veel overgeleverde verhalen uit de familie meer achtergrond kregen.

Een bezoek in 2019

Pas op een zaterdag in oktober 2019 kwam het ervan om met enkele familieleden eens te gaan kijken waar onze voorouders geleefd en gekerkt hadden. Silo stond er nog bij zoals op de foto's in het boekje en de voordeur was niet op slot. In de kerkzaal was een dienst aan de gang... tot onze verbazing in het Spaans! Aan een toegeschoten vriendelijke jongedame legde ik uit dat mijn grootvader hier ambtsdrager was geweest en dat we graag wilden rondkijken. En dat mocht, direct na afloop van de dienst.

Het bleek dat deze gemeente bestaat uit Colombiaanse Zevendedags-baptisten: een groep van zo'n zestig veelal jonge mensen met kinderen, die de kerk op zaterdag in gebruik hebben. Na de dienst ging de gehele groep naar een bovenzaal, waar een warme Zuid-Amerikaanse maaltijd werd opgediend. Na kennismaking met de predikant werden ook wij van harte uitgenodigd om mee te eten.

De kerkzaal hing vol met afbeeldingen van de apostelen met hun Spaanse naam, bestemd voor de kinderen. Een rondgang door het gebouw leverde nog een paar internationale zaken op: een stapeltje boekjes met Russische opwekkingsliederen en een meterslang beschilderd bord met de tekst Marcus 16 vers 16 in het Bulgaars. Dankbaar namen we afscheid na dit bezoek vol onverwachtse belevenissen.

Rink Visser (1930) uit Leeuwarden is lezer van Geandewei

VOLGENDE KEER in G eandewei

Sjongende fûgels

Verbinding

Gesprek met Theo A. Boer

foto: Sandra Haverman